

EDUCATION SYSTEM OF IRAN: A COMPARISON WITH TURKEY IN TERMS OF PURPOSE, STRUCTURES AND PROCESSES

İRAN EĞİTİM SİSTEMİ: AMAÇ YAPI VE SÜREÇ BAKIMINDAN TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI¹

Pınar ARSLAN²

Abstract

The aim of this article is to compare the Iranian Education System with Turkish Education System. For this purpose, firstly, Iran's geographical, historical, social, political and economic structures have been handled. Later the historical development of the education system, the purposes of the Iranian education system, the administrative and school structure of the education system and the process in the Iranian education system are investigated. Finally the Turkish Education System and the Iranian Education System are compared in terms of purpose, structure and process. This research is designed as a conceptual review study. As a result, both countries aim to provide free education on the basis of equality of opportunity to all citizens. While there is coeducation in Turkey, there are separate schools for boys and girls in Iran. The education system in Turkey structured form of 4+4+4, the education system in Iran structured form (3+3)(3+3). In both countries, compulsory education for twelve years and pre-school education is not compulsory. When two countries were compared in terms of process, both of the systems are centralist in structure. In both countries, students having high academic success are selected by central exams which are really crucial. It can be said that these exams make students and their families more competitive. It is known that the two neighboring countries being located in the same geographical area for many years have influenced each other in cultural, commercial and education issues. In this context, it can be said that neighboring countries would benefit from doing more cooperation in the regulation of their education systems.

Keywords: Comparative education, education system, Iran

Özet

Bu çalışmanın amacı, İran Eğitim Sistemi ile Türk Eğitim Sistemi'ni karşılaştırmaktır. Bu amaçla, çalışmada ilk olarak İran'ın coğrafi, tarihi, sosyal, siyasal ve ekonomik yapılanması ele alınmış, daha sonra İran Eğitim Sisteminin; tarihsel gelişimi, amaç ve politikaları, yönetsel yapılanma ve okul sistemi yapılanması ile İran Eğitim Sisteminin süreci incelenmiştir. Son olarak da Türkiye Eğitim Sistemi ile İran Eğitim Sisteminin amaç, yapı ve süreç boyutlarıyla karşılaştırması yapılmıştır. Bu araştırma kavramsal tarama modelinde desenlenmiştir. Sonuç olarak, her iki ülkede bütün vatandaşlarına fırsat eşitliği sağlayarak ücretsiz eğitim sunmayı amaçlamaktadırlar. Türkiye'de karma eğitim söz konusu iken İran'da kız ve erkekler farklı okullardadır. Türk Eğitim Sisteminde okul yapılanması 4+4+4 biçiminde İran Eğitim Sisteminde ise yapılanma (3+3)(3+3) şeklindedir. Her iki ülkede de 12 yıl eğitim süresi zorunlu ve parasız olup okul öncesi eğitim zorunlu değildir. Süreç boyutunda karşılaştırdığımızda ise her iki eğitim sisteminde de merkeziyetçi bir yapı söz konusudur. Her iki ülkede de akademik başarıları yüksek olan öğrencilerin seçildiği merkezi sınavlar yapılmakta olup bu sınavlar büyük önem taşımaktadır. Bu sınavların, öğrenciler ve aileler arasında rekabetçi bir ortamın gelişmesine neden olduğu söylenebilir. Uzun yıllar aynı coğrafyada yer alan iki komşu ülkenin kültürel, ticari ve eğitim alanlarında birbirlerini etkiledikleri bilinmektedir. Bu bağlamda komşu ülkeler olan Türkiye ve İran'ın eğitim sistemlerine ilişkin düzenlemelerde daha çok işbirliği yapmalarının her iki ülkenin de yararına olacağı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı eğitim, eğitim sistemi, İran

¹ Bu çalışmanın ortaya çıkmasında değerli görüşlerinden dolayı Prof. Dr. Ali Balcı'ya teşekkür ederim.

² Doktor, Pınar Arslan, pinararslan44@hotmail.com

Giriş

Ortadoğu'nun merkezinde yer alan İran, tarih boyunca bölgede jeostratejik öneme sahip olmuş bölgesel bir güç olup yüzölçümü Türkiye'den büyük olan tek komşu ülkedir. 1639 yılında imzalanan Kasr-ı Şirin Anlaşmasıyla çizilmiş olan Türkiye-İran sınırının, Ortadoğu'nun en istikrarlı siyasi sınırlarından birisi olduğu söylenebilir. Bu çalışmada, İdeolojik ve siyasal bakımdan farklı ancak ortak tarih, kültür ve coğrafya benzerliğine sahip iki ülke olan Türk ve İran Eğitim Sistemleri incelenmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, İran Eğitim Sisteminin çeşitli yönleriyle ortaya konularak Türk Eğitim Sistemiyle karşılaştırmasını yapmaktır. Karşılaştırmalı Eğitim, çeşitli toplumlarda, ülkelerde ve tarihi dönemlerde uygulanan, eğitim sistemlerini bazen bütün olarak bazen de bir kaç yönden karşılaştırarak ortak ve farklı yönleri tespit edip bundan eğitim teori ve pratiğinde, eğitim politikasında, eğitim planlamasında ve reformlarında yararlanılmaya çalışılan bir bilimdir (Ergun, 1985). Ayrıca böyle bir karşılaştırma, iki eğitim sistemi arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaya yarar ve bilinmeyen hakkında bilgi edinilmesini sağlar (Balcı, 2009). Farklı ülkelerin eğitim sistemlerinin karşılaştırılması, eğitim sorunlarının çözümünde farklı alternatiflerin oluşmasına ve eğitim sistemlerinin daha iyi işleyebilmesi için farklı bakış açıları getirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada ilk olarak İran'ın coğrafi, tarihi, sosyal, siyasal ve ekonomik yapılanması ele alınmış, daha sonra İran Eğitim Sisteminin; tarihsel gelişimi, amaç ve politikaları, yönetsel yapılanma ve okul sistemi yapılanması ile yönetim süreçleri incelenmiştir. Son olarak da Türkiye Eğitim Sistemi ile İran Eğitim Sisteminin amaç, yapı ve süreç boyutlarıyla karşılaştırması yapılmıştır. Araştırma kavramsal tarama modelinde desenlenmiştir.

İran'ın Coğrafi, Tarihi, Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapılanması

İran Ortadoğu'nun merkezinde yer almakta olup Güneyde Basra Körfezi ve Umman Körfezi, kuzeyde ise Hazar Denizi ile çevrilidir.1639 yılında imzalanan Kasr-ı Şirin Anlaşmasıyla çizilmiş olan 454 km uzunluğundaki Türkiye-İran sınırının, Ortadoğu'nun en istikrarlı siyasi sınırlarından birisi olduğu söylenebilir. Osmanlıdan başlayıp Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına kadar bazı küçük değişiklikler dışında hemen hemen aynı şeklini korumakta yükseltisi yer yer 3000 metreyi aşan dağlık bir alandan geçmektedir (Deniz ve Doğu, 2011). Bu ülke kurak iklim kuşağında yer almasına karşılık farklı iklim türlerini barındırmaktadır. Bu sebeple yılın belirli dönemlerinde çeşitli bölgelerinde dört mevsimi birden yaşamak mümkündür (irankulturevi.com). İran, coğrafi konumu nedeniyle Uzakdoğu, Akdeniz ve Avrupa ülkeleri arasında köprü konumunda olmuştur. Eski çağlardan beri üzerinde pek çok devlet ve imparatorluğun yaşamış olduğu İran toprakları, güçlü devletlerin her zaman ilgi odağı olmuştur (Nadim, 1996). İran'ın coğrafi konumu Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. İran'ın coğrafi konumu.

Şekil 1'de görüldüğü üzere İran, güneyde Basra Körfezi ve Umman Denizi, Kuzeyde ise Hazar Denizi ile çevrilidir. Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, Irak, Pakistan, Afganistan ve Türkmenistan ile kara sınırına sahiptir. İran, M.Ö. 4000'lere dayanan tarihi, köklü devlet geleneğine ve zengin bir kültür dokusuna sahip önemli bir bölge ülkesidir. Tarih boyunca İran Avrasya'daki merkezi konumu nedeniyle jeostratejik öneme sahip olmuştur ve bir bölgesel güçtür. Bugünkü İran topraklarına kurulmuş ilk büyük uygarlık Perslere aittir. Perslerin M.Ö.2800 yıllarında İran'a yerleştikleri tahmin edilmektedir. İran'da sırasıyla Sulukiler, Partlar, Sasaniler, Al-i Buveyh, Gazneliler, Selçuklular, Harzemşahlar, İlhanlılar, Muzafferiler, Timurlular, Türkmenler, Safeviler, Afşariler, Zendiler, Kaçarlar, ve Pehlevi hanedanı hüküm sürmüşlerdir (Tahran Ticaret Müşavirliği, 2015).

Tahran İslam Cumhuriyetinin başkentidir. İslam ülkenin resmi dini, Şiilik ise resmi mezhebidir. Farsça ülkenin resmi dilidir. (Tahran Ticaret Müşavirliği, 2015). Nüfusu 2015 yılı itibarıyla 81.8 milyondur. İran nüfusunun, %61'ini Farslar, %16'sını Azeri Türkleri, %10'unu Kürtler, %6'sını Lurlar, %2'sini Beluciler, %2'sini Araplar ve %2'sini Kaşay Türkleri ve diğer Türkmen gruplar oluşturmaktadır. İran nüfusunun % 90'ını Şii Müslümanlar, %8'ini Sünni Müslümanlar, %2'sini ise diğer dinlere mensup insanlar oluşturmaktadır. Yıl 21 Mart'ta Nevruz bayramıyla başlar ve güneş takvimine (Hecri Şemsi) göre aylara bölünür. Buna göre örneğin 21 Mart 2015, 1394 yılının birinci gününe denk gelmektedir. Nevruz Bayramı İranlıların en büyük bayramlarından ve hiçbir etnik ve din farkı gözetilmeksizin bütün bir yurtta coşkuyla kutlanır (www.irankulturevi.com).

İran 1979 yılında rejim değişikliğine uğradığında, güçlü bir petrol endüstrisi ve çoğu tarım sektöründe faaliyet gösteren orta boy işletmelerden oluşan özel sektöre sahip iken, Irak ile 8 yıl süren savaş ve devrimin etkileri ile bu tablodan uzaklaşmıştır. Devrimi izleyen yıllarda çiftlikler, şirketler ve bankalar devletleştirilmiş ve dünyadaki eğilimin aksine yabancı sermaye yasaklanmıştır (Tahran Ticaret Müşavirliği, 2015). Ülke ekonomisi son 40 yıllık dönem boyunca daima ham petrol fiyatlarına bağlı bir

gelişim sergilemiştir. 2000'li yılların başında 99,5 milyar varil petrol rezervi ile dünya sıralamasında dördüncü sırada iken son yıllarda bulunan yeni rezervlerle 137,5 milyar varil ile dünya petrol rezervleri açısından ikinci sıraya yükselmiştir. Ayrıca, 26,69 trilyon m³lük doğalgaz rezervleriyle Rusya'dan sonra doğalgaz açısından da ikinci büyük rezervleri elinde bulundurmaktadır. İran sadece petrol ve doğalgaz rezervleri bakımından değil, aynı zamanda birçok maden cevheri bakımından da zengin bir ülkedir. İran dünyanın en büyük çinko rezervlerine sahiptir. Ayrıca dünyanın ikinci en büyük bakır rezervleri ve dokuzuncu büyük demir rezervleri İran'da bulunmaktadır. İran BM, Bağlantısızlar Hareketi, İslam Konferansı Örgütü ve OPEC kurucu üyesidir (Tahran Ticaret Müşavirliği, 2015).

İran Eğitim Sisteminin Tarihsel Gelişimi

İlkçağlarda İran eğitimi sadece bilgilendirmeden ibaret olmayıp toplumsallaşma ve kişilik gelişimini sağlamayı amaç edinmiştir. İlkçağ İran'ındaki bütün eğitim kurumları birbiriyle sıkı bağ içinde ve genel olarak eğitim, güçlü bir yurttaşlık bilinci aşılamaştır. Zerdüş öğretisinin eski İran eğitimine önemli etkileri olmuştur. Bu öğretiye göre, zihinsel eğitim kadar bedensel eğitim de önemlidir. Eğitimi süresince, genç; doğruluk, dürüstlük, adalet, iman, cesurluk gibi ahlâkî özelliklerin anlamını öğrenir ve bunları kazanmaya çalışır. Genç, "Düşüncende, konuştuklarında ve davranışlarında temiz ol" ilkesine göre yaşamaya çalışır. Eski Yunan'da ya da modern çağda anlaşıldığı anlamda bir bireysellik dışlanmış, onun yerine hiyerarşiye dayalı bir sosyal sistem kabul edilmişti. Bu anlamda uyulan kurallar, hukuksal yasalar olmaktan ziyade, bir otoriteye dayanan kurallardı. Fakat, buna rağmen kültürel ve sosyal yapı o kadar sağlamdı ki, üst düzey aileler bile, kuralları çiğnemeye cesaret edememişlerdir (Nadim, 1996).

Ortaçağda ise, eğitim dinî kurumlar tarafından sahiplenilerek daha çok yabancı etkilere karşı Pers kültürel mirasını korumaya yönelik bir yol izlemiştir. M.S. 642'de Arap işgalinden sonra, zaten özünde İslam'a yakın olan Fars düşüncesi İslam'a kapılarını açmış, İslam birçok bakımdan eğitime ilişkin uygulamaları etkilemiştir. Aile ve toplum, ilk eğitim kurumu olmaya devam etmiş, daha sonraki yüzyıllarda medrese ve mektep gibi eğitim kurumları, çarşı yerleri bireyin kişilik gelişimine katkıda bulunmaya başlamıştır (Nadim, 1996). Çarşı sadece alış-veriş ve ticaret merkezi olmayıp aynı zamanda medrese ve mescitlerinde inşa edildiği yerlerdi. Bu dönemlerde din bilginleri ve çarşı esnafı arasında çok ciddi boyutlarda işbirliği yapılmıştır (Ahin, 2010). Baba her zaman, karar veren, çocuğun hayatının nasıl şekilleneceğini ve evleneceği kişiyi bile belirleyen bir kişi konumundaydı. Babaya karşı korkuyla karışık bir saygı duyulurdu. Anne ise, daha yumuşak bir karakter ortaya koyar; çocuk, sempati, sevgi ve güven gibi özellikleri ondan öğrenirdi. Zengin insanlar, hem kendi çocuklarını hem de yakın akraba çocuklarını okuttukları özel mektepler kurarlardı. Kız çocukları bayan öğretmenlerin eğitim verdiği ayrı sınıflarda öğrenim görürdü. Bu sistemde, öğrencilerin fiziksel olarak cezalandırılmaları da uygun karşılanıyordu (Nadim, 1996).

On dokuzuncu yüzyılda da modernleşme hamleleriyle birlikte, Ortadoğu ülkelerindeki eğitim sistemi, ikili bir yapı kazanmıştır. Geleneksel eğitim kurumları olan medreseler ile modern eğitim sisteminde yer alan ilk, orta ve yüksek öğretim kurumları arasında bir ikililik meydana gelmiştir. İran'da bu süreç ilk modern eğitim kurumu olan Dar-ül Fünun'un 1851 yılında kurulmasıyla başlamıştır. İlk kez devlet, dinsel kesimin tekeline kırmak için eğitim-öğretim sorumluluğunu ele alırken, İran'ın soyso-politik yapısında ikili bir yapı meydana gelmiştir (Aşık, 2006).

Batı eğitimi, Amerikan okulları aracılığı ile İran'a Fransa eğitiminden daha önce ulaşmıştır. İlk Amerikan Okulu 1836 yılında Rizaye (Urmiye)'de açılmıştır. 1934 yılında bütün yükseköğretim kurumları eğitim bakanlığına bağlanıp üniversite

müfredatı Fransız eğitim programına göre düzenlenmiştir. Fakat, İran kültürüne ithal edilmiş olan bu program, sosyal ihtiyaçlarla, eğitimin özel hedefleri arasında bir dengesizlik yaratmıştır. Bu yıllarda eğitimde modernleşme politikasının bir gereği olarak yurt dışına gönderilen birçok genç ülkeye geri döndüklerinde ise, üst düzey işlerde ve üniversitelerde öğretim görevlisi olarak görev almışlardır. Bu yeni elit grup, geleneksel tutucu gruplara karşıt olarak, batı kültürüne dönük daha dünyevi yönelimlere önem vermiştir. Ülke genelinde artık, üniversite diploması özellikle yurt dışından alınmışsa çok kıymetli kabul edilmiş ve saygı görmüştür (Arasteh, 1969, akt. Nadim, 1996).

Bir yandan Avrupa'da eğitim görmüş entelektüel bir sınıf diğer yandan da İslam uygarlığına tehdit oluşturduğu iddiasıyla modernleşme ve batılılaşma hamlelerine karşı çıkan bir ulema sınıfı oluşmuştur. Rıza Şah ve Muhammed Şah'ın eğitim alanındaki bu yoğun modernleşme çabalarının beklenmeyen bazı sonuçları olmuştur. Ülkenin ihtiyaçlarına göre işgücü yetiştirme hedefi büyük ölçüde başarısızlığa uğramıştır. Büyük umutlarla üniversiteye gelen öğrenciler işsizlik yüzünden rejim muhalifi olmuşlardır (Aşık, 2006).

Ülkede, 1979 yılında gerçekleştirilen İslam devriminden sonra eğitim alanında yapılan ilk değişiklik ders kitaplarında. Kız çocuklarının 6 yaşından itibaren başı örtülü bir şekilde okula girmeleri zorunlu hale gelmiştir. Eğitim sisteminde 5+3+4+1 sistemi değiştirilmemiştir (Iran's New Education System, 2012). 2012/2013 eğitim-öğretim yılından itibaren İran'da eğitim sistemi 6(3+3)+3+3 şeklinde değiştirilerek 12 yıllık zorunlu ve parasız eğitim sistemine geçilmiştir (www.medu.ir).

İran Eğitim Sistemi

Bu bölümde İran Eğitim Sistemi, amaç ve politikaları, yönetsel yapılanma ve okul sistemi yapılanması ile İran Eğitim Sisteminin süreci ele alınmıştır.

İran Eğitim Sisteminin Amaç ve Politikaları

İran'da eğitim politikasının belirlenmesi ve uygulamaya konulması Anayasa gereğince hükümetin yetkisinde olup hükümet bu yetkisini Eğitim ve Öğretim Bakanlığına devretmiştir. Eğitim ve Öğretim Bakanlığı; Yüksek Eğitim Konseyi, Araştırma ve Planlama Örgütü, Öğretmen Yetiştirme Üniversitesi, Okuma ve Yazma Örgütü vb. birimlerle işbirliği yaparak bu yetkiyi kullanmaktadır (www.medu.ir).

İran Yüksek Eğitim Konseyi tarafından 1998'de onaylanan belgeye göre, üretkenliği arttırmak, sosyal ve ulusal bütünleşmeyi elde etmek ve İslam inancını cesaretlendirme ve güçlendirme olgusu üzerinde vurgu yapan dini, ahlaki ve sosyal değerleri geliştirmek için ulusal gelişme eğitimin öncelikli amacıdır. Kurul tarafından onaylanan amaçlar içerisinde ayrıca, ekonominin farklı seviyelerindeki insan gücünü geliştirmede eğitimin rolü de vurgulamaktadır. Böylece eğitim geleceğe yapılan bir yatırım olarak görülmektedir (UNESCO, 2011).

Anayasa ve 1995-1999 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planına (II.BYKP) göre devlet zorunlu eğitimi sağlamakta yükümlüdür. II.BYKP'da devletin okul çağındaki çocukların okula gönderilmesi ve okuma yazma bilmeyen 40 yaş altındaki kişilere okuma yazma kursları açması yükümlülüğü bulunmaktadır (UNESCO, 2011). İran Eğitim Sisteminin amaçları 1979-2013 yılları arasındaki eğitim hareketi ile aşağıdaki maddelerde belirtilmiştir (www.medu.ir):

1. Özgür, sorumlu ve düşünceli insan yetiştirmek.
2. Eğitim ile ailelerin ve ülkenin gelişimini sağlamak.
3. Herkes için kapsamlı, eşit ve parasız bir eğitim hakkı yaratmak.

4. İnsan kaynaklarını etkili yönetmek.
5. Toplum ve eğitim sistemi arasında etkili ve verimli işbirliği yaratmak.
6. Eğitim finansmanını yönetmeyi ve geliştirmeyi etkili hale getirmek.
7. Geleceğe yönelik vizyon sahibi olmak.

Ülkede 2012/2013 eğitim-öğretim yılından itibaren geçilen yeni eğitim sisteminin temel hedefleri ise aşağıdaki maddelerde belirtilmiştir (Iran's New Education System, 2012):

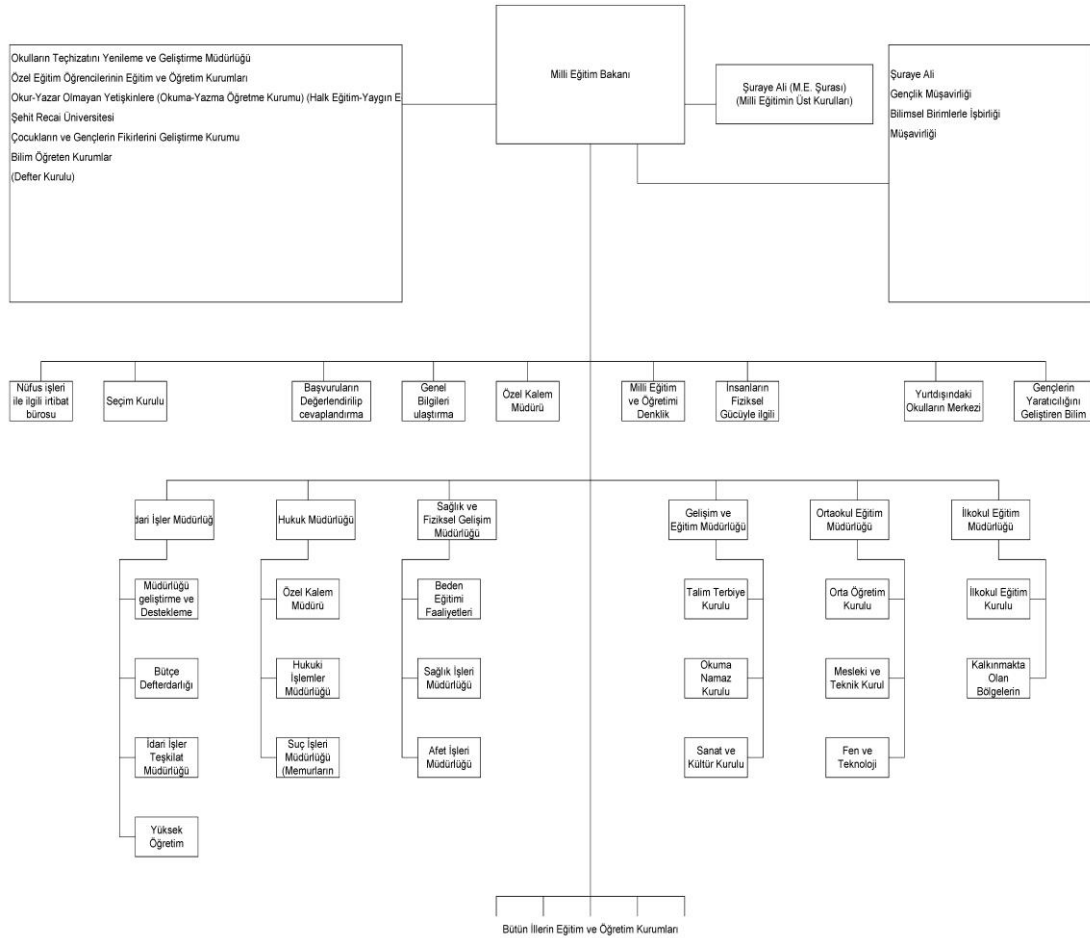
1. Allah'a inanan çocuklar yetiştirmek.
2. Sosyal bir eğitim sistemi sağlamak.
3. Eğitim sisteminde ailelerin rolünü arttırmak.
4. Eğitim sisteminin verimliliğini yükseltmek.
5. Ülkede ve İslam bölgesinde yüksek eğitim standartlarına ulaşmak.

Bu yeni eğitim sisteminde amaç, öğrencileri bilgileri ezberlemek yerine daha çok analitik düşünmeye yönlendirmektir. Aynı şekilde öğrencileri araştırmaya yapmaya ve soru sormaya teşvik etmektir. Yeni eğitim sisteminde, internet ve teknoloji daha çok kullanılmaktadır. Öğretmen sınıfta dersi anlatan konumundan ziyade rehber konumundadır. Öğrencilerin değerlendirilmeleri ise sene başından itibaren gösterdikleri performansa göre yapılmaktadır. (Iran's New Education System, 2012).

İran Eğitim Sistemi Yapılanması

Bu bölümde İran Eğitim Sisteminin yönetsel yapılanması ve okul sistemi yapılanması incelenmiştir.

Yönetsel Yapılanma. İran Eğitim Sisteminin yönetiminde Eğitim ve Öğretim Bakanlığı yetki ve sorumluluk sahibidir. Ülkede eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesinden, finansmanından ve öğretmen yetiştirilmesinden sorumlu en üst düzey organ Eğitim ve Öğretim Bakanlığıdır (Ness, D., Lin, C., 2015). Eğitim Bakanlığı ilköğretim ve ortaöğretim seviyesinde okulları yönetmekte ve finanse etmektedir. En yüksek yasama organı olan Yüksek Eğitim Kurulu, üniversite dışı bütün eğitimle ilgili politika düzenlemeleri uygulamaktadır (UNESCO, 2011). Bakanlığın merkez teşkilat yapılanması şekil 2'de belirtildiği gibidir.

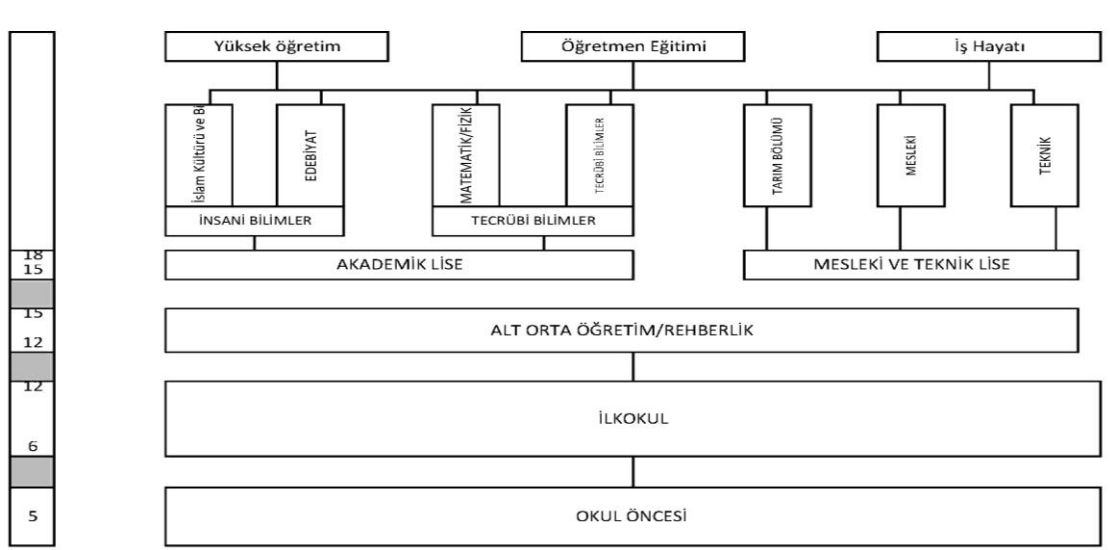

Şekil 2. İran Eğitim ve Öğretim Bakanlığının Merkez örgütü Şeması

Kaynak: <http://www.medu.ir> adresinden 09.02.2018 tarihinde erişilmiştir.

Şekil 2’de görüldüğü gibi, Eğitim ve Öğretim Bakanlığı kapsamında yer alan Yüksek Eğitim kurulu (Şuraye Ali) bulunmaktadır. Bakanlık bünyesinde, Gençlik ve Bilimsel Birimlerle İşbirliği Müşavirlikler ile Okulların Teçhizatını Yenileme Genel Müdürlüğü, Çocukların ve Gençlerin Fikirlerini Geliştirme gibi kurumlar ile İlkokul, Ortaokul, Gelişim ve Eğitim Müdürlükleri, İdari İşler, Hukuk İşleri, Sağlık ve Gelişim Müdürlüğü gibi ana birimler ve bunların alt birimleri bulunmaktadır. Ayrıca, bütün illerin eğitim ve öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı kapsamındadır.

Okul sistemi yapılanması. Okul sistemi Eğitim ve Öğretim Bakanlığı yetkisi altındadır. Okullara ek olarak, bazı öğretmen eğitimi ve bazı teknik enstitülerde Bakanlığın sorumluluğu altındadır (www.iran-embassy-oslo). İran’da okul yapılanması okul öncesi eğitim, ilkök, alt ortaöğretim, lise ve yükseköğretim kademelerine ayrılmıştır. İran’ın okul sistemi yapılanması şekil 3’de gösterilmiştir.

Şekil 3. İran Okul Sistemi Şeması

Kaynak: www.iran-embassy-oslo adresinden 15.03.2018 tarihinde alınmıştır.

Şekil 2'de İran'ın okul sistemi incelendiğinde, çocukların beş yaşında okul öncesi eğitim kademesine devam ettikleri görülmektedir. Ülkede okul öncesi eğitim zorunlu değildir. 6- 12 yaş grubu arasındaki çocuklar ilkokulda eğitim- öğretim görmektedirler. İlkokul kademesi 6 yıl sürmektedir. 12- 14 yaş arasındaki öğrenciler alt ortaöğretim kademesinde eğitim- öğretim görmektedirler. Alt ortaöğretim üç yıl sürmektedir. 15- 18 yaş grubu aralığındaki öğrenciler akademik lise ve mesleki-tekni liselerine devam etmektedirler. Mesleki-tekni liseyi bitiren öğrenciler doğrudan iş hayatına başlayabilmektedirler. Lise eğitim süresi üç yıl olup, zorunlu değildir. Lise eğitimini tamamlayanlar yükseköğretime devam edebilmektedirler (www.iran-embassy-oslo).

Eğitim (ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyleri) devlet okullarında ücretsizdir. Ülkede 6 yıl (3+3) olan ilköğretim ve 3 yıl olan alt orta öğretim zorunludur. Okullaşma oranı oldukça yüksektir (Iran's New Education System, 2012). İran'da 2012-2013 eğitim-öğretim yılında 6.854.000 ilkokul öğrencisi, 2.124.000 alt ortaöğretim 3.250.000 lise öğrencisi bulunmaktadır. (www.medu.ir, 2013). İran' da okul yapılanması, okul öncesi eğitim, İlköğretim, lise ve yükseköğretim kademelerine ayrılmıştır.

Okul öncesi eğitim. Beş yaş grubundaki çocukların ilkokula geçişleri için gerekli olan temel kavramları öğrendikleri bir yıllık bir programdır. Bu kademenin sonunda herhangi bir sınav yapılmamakta ve çocuklar doğrudan olarak bir üst kademeye ilerlemektedir. Okul öncesi eğitim zorunlu değildir (www.iran-embassy-oslo).

İlköğretim. İlköğretim, İran anayasası altında zorunlu ve ücretsizdir. İran'da çocuklar 6 yaşında okula başlamaktadır. Okulların açıldığı ilk gün eğlenceli bir şekilde kutlanır (www.iranchamber.com).

İran'da 6 yıllık ilkokul kademesi 6 ile 12 yaş grubundaki çocukları kapsar. Bir sonraki sınıfa yükselmeleri için her yılın sonunda öğrenciler sınava girerler. Altıncı yılın sonunda ülke çapında uygulanan bir sınav yapılmaktadır. Sınavda başarı gösteren öğrenciler bir sonraki üst kademeye yükselmeye hak kazanmaktadırlar. İran'da öğrenciler yabancı dil dersini ortaöğretimden (7.sınıf) itibaren almaya başlamaktadır. Öğrenciler ilköğretimde haftalık toplam 25 saat ders görmektedir (www.iran-embassy-oslo). Tablo 1'de ilköğretim öğrencilerinin haftalık ders çizelgesi gösterilmiştir.

Tablo 1. İlköğretim Öğrencilerinin Ders Çizelgesi

DERSLER	HAFTALIK DERS SAATİ
Kur'an	2
Kompozisyon ve Yazı	2
Farsça İmla	2
Farsça	1.Sınıfta haftada 8 saat, sonrasında 3 saat
Sosyal Bilgiler	3
Matematik	4
Fen Bilgisi	3
Güzel Sanatlar	2
Spor	2
Hediye-i Avsıma	2

Kaynak: www.iran-embassy-oslo.no/.../educat.htm adresinden 05.02.2018 tarihinde erişilmiştir.

Alt ortaöğretim / Rehberlik kademesi. Bu kademe 12-15 yaş grubundaki öğrenciler için 7. sınıftan 9. sınıfa kadar olan grupları kapsamaktadır. Bir önceki kademe olduğu gibi öğrencilere genel eğitim fırsatı sağlanmaktadır. Bu kademe de öğrencilerin ilgileri kadar becerileri de ortaya çıkartılmakta ve böylece bir üst kademe hangi alanı (akademik veya teknik/mesleki) seçenekleri kararını verebilmeye hazır duruma gelmektedirler. Rehberlik kademesi sonunda, öğrenciler bölge eğitim kurulu denetiminde yerel bir sınava girerler. Sınavı geçenler, bir üst kademeye ilerlemeye hak kazanırlar. (www.iran-embassy-oslo).

Üst ortaöğretim / Lise. İran'da liseler 3 yıldır. Liseler ikiye ayrılmaktadır; Genel akademik liseler ve mesleki teknik liseler. Akademik liselerin kendi içinde 4 bölümü vardır. Bunlar; İslam Kültürü ve Bilimleri, İnsani Bilimler ve Edebiyat Bölümü, Matematik- Fizik Bölümü ve Tecrübi İlimler Bölümü. Genel akademik lise öğrencilerinin haftalık ders çizelgesi aşağıdaki gibidir. Akademik lise öğrencilerinin haftalık ders çizelgesi aşağıdaki Tablo 2' de gösterilmiştir.

Tablo 2. Genel Akademik Lise Öğrencilerinin Ders Çizelgesi

GENEL AKADEMİK LİSE DERS ÇİZELGESİ	
DERS TÜRÜ	SAAT
Din Eğitimi ve Kur'an	4
Fars Dili	2
Fars Edebiyatı	2
Arapça	2
Yabancı Dil (İngilizce)	3
Sosyal Bilgiler	2
Fizik ve Laboratuvar	2
Matematik	4
İstatistik ve Tasarım	2
Yaşam Bilimi ve Sağlık	2
Çağdaş İran Tarihi	2
Genel Coğrafya ve Vilayet	3
Beden Eğitimi	1
Savunmaya Hazırlık	2
Toplam saat	33

Kaynak: www.iran-embassy-oslo adresinden 15.03.2018 tarihinde alınmıştır.

Mesleki ve Teknik liseler. Mesleki ve Teknik liseler 3 yıldır. Öğrenciler yetenek sınavıyla bu liselere kaydedilir. Kendi ilgi ve istekleri doğrultusunda okumak

istedikleri bölümü seçerler. Bu bölümler arasında; sinema, tarım, bilgisayar, çocuk bakımı, giyim, vb. vardır (www.iran-embassy-oslo).

Ülkenin iktisadi ve toplumsal kalkınması, becerikli insan gücü yetiştirilmesi mesleki ve teknik öğrenimin temel faaliyetlerinden biridir. Bu amaçla İran İslam Cumhuriyeti mesleki ve teknik öğrenim için bir teşkilat kurulması zorunluluğunu duymuştur. Bu kuruluşun amacı ekonomik durumu yükseltmek, gençleri sanat ve meslek sahibi yapmaktır (Radmard, 2014).

İran'da 1973-1974 öğretim yılından 1976-1977 öğretim yılına kadar geçen zamanda; mesleki ve Teknik liselerin sayısında % 10, öğrenci sayısında % 32 artış sağlanmıştır. Ancak yıllar itibariyle dalgalanmalar olduğu ve sayılarında ciddi bir oranda azalma olduğu görülmüştür. 2000-2001 öğretim yılından 1.025.222 olan öğrenci sayısı, 2005 yılında 364.356 kişiye düşmüştür. Ülkede mesleki ve teknik eğitim bölümlerinde öğrenim gören öğrenciler ile ilgili rakamlar mesleki ve teknik eğitim kalkınma planlarının uygulamasında ciddi bir ilerleme sağlamadığını göstermektedir. İran'ın mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında önemli sorunlar yaşadığı gözlenmektedir. Bunlar; mesleki eğitim mezunlarının becerileri ile istihdam sektörünün uyumsuzluğu, mesleki eğitimin ekonomik ve toplumsal kalkınma planlarından uzak olması, milli ve bölgesel gereksinimleri karşılayamaması olarak belirtilebilir (Radmard, 2014).

Ülkede lise eğitiminden sonra 1 yıl üniversite hazırlık yılı vardır. Üniversite hazırlık yılı iki dönemden oluşur. Toplam 9 ay sürer (UNESCO, 2011).

Yükseköğretim. Eski İran'da ilk üniversite milattan önce üçüncü yüzyılda kurulmuştur. Buna rağmen, İran'da çağdaş üniversitelerin kurumsallaşması uzun bir geçmişe sahip değildir. Çağdaş üniversite yapısına sahip olan ilk üniversite 1934 kurulan Tahran Üniversitesidir. Sonraki yıllarda ise İsfahan, Şiraz ve Meşhet gibi ülkenin diğer önemli kentlerinde başka üniversiteler açılmıştır (Bazargan, 2002, akt. Radmard, 2013).

İran'da özel yükseköğretim kurumları ise 1960'larda faal olmaya başlamıştır. Bu dönemde özel sektörün katkısı yükseköğretimde % 21 idi. Bu yıllarda kadınların yükseköğretimde oranı sıfırdan %30'a ulaşmıştır. 1973-1978 yılları arası verilere bakıldığında, bu dönemlerde yükseköğretim nicelik ve nitelik yönünden gelişmiştir. 26 üniversitede 87 fakülte ile üniversite dışında 228 yükseköğretim kurumu ve 1374 eğitim bölümü açılmıştır. Kadınların yükseköğretime erişimi % 32'ye ulaşmıştır ve diğer özel yükseköğretim kurumlarında kadınların yükseköğretime ulaşması %50 olmuştur. Ancak bu dönemde liselerden mezun olan binlerce diplomalıdan sadece % 16.8'i yükseköğretime alınmışlardır. Bununla birlikte kamu ve özel yükseköğretim kurumlarının bölümlerinin yetersizliği ve yükseköğretim politikalarına büyük ölçüde devlet tarafından müdahale edilmesi, bu durumun önemli sebeplerindedir. Sonuç olarak yükseköğretim kültürel, sosyal, toplumsal ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilecek nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi görevinden büyük ölçüde geri kalmıştır (Ferestekhah, 2000, akt. Radmard, 2013).

İslam devriminden sonra devlet, devrimin hedeflerini gerçekleştirmek için üniversitelerin değişimi görevini ele almıştır. Diğer taraftan yükseköğretimin ihtiyaç duyduğu insan gücünün yetişmesine katkı sağlayacak yükseköğretimin yayılmasını gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda İslam devrimi ilkelerine uygun yeni üniversite kurumlarının kurulması düşüncesi devrimin ilk yıllarından beri ülke politikacıları arasında tartışılmış ve incelenmiştir (Moaseye Pejohesh ve Bernameriziye Amuzesh Aley, 1988, akt. Radmard, 2013).

İran'da, Kültür ve Yükseköğretim Bakanlığı ile Sağlık ve Tıbbi Eğitim Bakanlığı ortaöğretim sonrası eğitimden sorumlu olan iki bakanlıktır. Ancak, Milli Eğitim Bakanlığı bazı ilkokul ve rehberlik kademesi öğretmen eğitim fakülteleri ile Yüksek

Teknik ve Mesleki Eğitim Enstitüleri gibi orta öğretim sonrası programlarla ilgili yargı yetkisine sahiptir (www.iran-embassy-oslo).

Özel eğitim. İran'da 2006-2007 eğitim-öğretim yılında 42,013 özel eğitim öğrencisinin olduğu belirtilmiştir (UNESCO, 2011).

Öğretmen yetiştirme ve eğitimi. İran'da ilkökul ve ortaokullara öğretmen yetiştirme Eğitim ve Öğretim Bakanlığı himayesinde çeşitli enstitülerde gerçekleştirilmektedir. Ortaöğretim öğretmenleri ise Kültür ve Yüksek Öğretim Bakanlığı denetimi altındaki kurumlarda eğitim görmektedirler. Liselerde öğretmen olabilmek için öğretmenler hem akademik hem de mesleki alanlar için lisans derecesi almak zorundadırlar. Bunun için iki seçenek sunulmaktadır. Birincisi herhangi bir lisans derecesine sahip bir öğrenci bir yıllık öğretmen eğitimini tamamlaması, ikincisi ise lise mezunu bir öğrencinin dört yıllık lisans programını tamamlaması halinde öğretmen olabilmesidir. Bakanlık kırsal bölgelerdeki öğretmen açığını gidermek için kırsal öğretmen yetiştirme merkezleri kurmuştur. 8. sınıfı bitiren öğrencilere 4 yıllık özel bir eğitim verilerek kırsal bölgelerde öğretmen olabilmek hakkı tanınmaktadır (www.iran-embassy-oslo).

Yetişkin eğitimi ve yaşam boyu eğitim. İkinci beş yıllık kalkınma planına (1995-1999) göre devlet okul çağındaki çocuklara veya okuma-yazma bilmeyenlere okula ve okuma-yazma kurslarına katılmayı zorunlu hale dönüştürebilmek için gerekli kolaylıkları sağlamakla yükümlüdür. Okuma-yazma kursları Eğitim ve Öğretim Bakanlığı ve Okur-Yazarlık Hareketi Organizasyonu ile birlikte yürütülmektedir (UNESCO, 2011). 1990'lı yılların başlarında erkeklerin okuryazarlık oranları ile kadınların okuryazarlık oranları arasında oldukça yüksek bir fark bulunmaktaydı. Ancak İran, özellikle kadınlara yönelik çalışmalar yaparak 2000'li yıllarda bu farkı azaltmıştır (UNESCO, 2004).

Eğitim denetimi. İran Eğitim Sisteminde denetim uzun bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir. İran'da denetim Tahran'da bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'nın sorumluluğundadır ve eğitim-öğretim işleri ile ilgili tüm raporlar bakanlıkta toplanmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı eğitim kurumlarının, il ve ilçelerdeki eğitim müdürlüklerinin her türlü faaliyetinden sorumludur. Denetimler, il ve ilçelerdeki eğitim müdürlükleri bünyesinde görev yapan teftiş kurullarındaki denetmenler tarafından yapılmaktadır. Denetmenlerin seçiminde çok titiz davranılmaktadır. Denetmenlerin kanunlara uygun davranması, uyusturucu ve içki kullanmaması, evli olması ve ahlaka aykırı durumlarda bulunmaması gerekmektedir (Demirkasmoğlu, 2011).

Okul müdürlerinin denetmenlerle işbirliği yapması yasal zorunluluktur. Okul müdürlerinin görevlerinden birisi de öğretmenlerin yıllık faaliyetlerinin Bakanlığa rapor edilmesidir. Denetimler, gizli ya da haberli yapılmaktadır. Denetim yapılacağından kimi zaman okul müdürünün de haberi olmamaktadır. Genellikle denetmen, farklı bir görevlendirme ile okula giderek öğretmen, okul müdürü ve okulun durumu ile ilgili bilgiyi gizli biçimde toplamakta ve raporları Bakanlığa göndermektedir. Denetimlerden çalışanların gelişiminde, halkın eğitim-öğretim durumları hakkında bilgilendirilmesi ve halkın verilen eğitim hizmetine güveninin sağlanması yönünde yarar sağlaması beklenmektedir (Demirkasmoğlu, 2011).

Denetmenler, yıllık olarak Milli Eğitim Müdürlükleri'ne ve kamuoyuna rapor vermektedir. Denetmenlerin verdikleri raporlar sonucun da öğretmen ve yöneticilerin performanslarına göre derecelerinde artış ve ödüllendirme (maaş gibi) önerilmektedir. Önerilere nihai karar Bakanlık tarafından verilmektedir. Öğretmen ve yöneticiler (tüm devlet memurları) olumsuz rapor almaları ya da soruşturma geçirmeleri durumlarında Adalet Bakanlığı'na bağlı "Divan-ı Adaleti dari" adlı kuruluştaki yargılanmaktadır (Demirkasmoğlu, 2011).

Eğitim Finansmanı. İran, Dünya Bankası verilerine göre, ortanın üstü geliri olan bir ülkedir. Kişibaşına düşen Gayri Safi Milli Hâsılası 5.780 Dolar olan ülkede kamu harcamaları arasında en büyük pay % 20 civarı ile eğitim alanına ayrılmaktadır (World Bank, 2005). Eğitim ve Öğretim Bakanlığının, 1992 tarihli yasa sayesinde diğer bakanlıklar ve kuruluşlarla işbirliği ve böylelikle diğer kuruluşların imkânlarının kullanımını mümkün kılmış ve 1996 yılında çıkarılan 8 nolu bütçe yasası ile Eğitim ve Öğretim Bakanlığına daha fazla finansal kaynak aktarılmıştır (UNESCO, 2011).

İran'da devlet okullarında eğitim basamaklarının hiçbir düzeyinde öğrencilerden veya ailelerden para alınmamaktadır. Yükseköğretim düzeyi dışındaki özel okullara devlet bütçesinden ve banka kârlarından kaynak ayrılmaktadır (Karakul, 2014).

İran Eğitim Sisteminin Yönetim Süreci

Eğitim ve Öğretim Bakanlığı, ilköğretim ve ortaöğretim seviyesinde okulları yönetmekte ve finanse etmektedir. En yüksek yasama organı olan Yüksek Eğitim Kurulu, üniversite dışı bütün eğitimle ilgili politika düzenlemeleri uygulamaktadır (UNESCO, 2011).

İran Eğitim Sistemi, Yüksek Devrim Konseyi, İslami Parlamento ve Kabine sorumluluğunda olan merkezi bir yapıdadır. İran'da, yerleşme politikaları ve eğitim alanındaki yetkinin genişletilmesi politikaları kapsamında, 1995 yılında illerde, ilçelerde ve bölgelerde Eğitim Konseyleri kurulmuştur. Bu konseylerde eğitim birimleri, dinî okullar, yerel yönetimlerin yetkilileri ve yerel halkın eğitim ile ilgili temsilcileri yer almaktadır. Eğitim Konseyleri'nin sayısı 1996'da 82 olup bu sayı 2001 yılında 638'e çıkarılmıştır. Söz konusu konseyler eğitime finansal kaynak elde etme yöntemlerini araştıran, devlet tarafından yapılan katkıyı düzenleyen ve eğitimin yürütülmesini sağlayan konseylerdir. Eğitim konseylerinin 29'u illerde, 284'ü ilçelerde ve 325'i bölgelerdedir (UNESCO, 2004b).

İran Eğitim Sistemi, ilk, orta ve lise dönemlerindeki yıl sonu sınavlarına ve lise sonrasındaki dönem sonu sınavlarına (bazen hem dönem ortasında hem de dönem sonunda) dayanır. İlk orta ve lise ve üniversite dönemlerinde değerlendirme "0-20" puan aralığında yapılır. Sınavı geçebilmek için en az 10 puan alınması gereklidir.

Değerlendirme:

A=17-20

B=14-16,9

C=12-13,9

D= 10-11,9

Türk Eğitim Sistemi ile İran Eğitim Sisteminin Amaç, Yapı ve Süreç Boyutunda Karşılaştırılması

Türkiye ile İran'ın Eğitim Sistemlerinin benzerlik ve farklılıkları amaç, yapı ve süreç bakımından Tablo 3'de betimlenmiştir.

Tablo 3. *Türk Eğitim Sistemi ile İran Eğitim Sisteminin Amaç, Yapı ve Süreç Boyutunda Karşılaştırılması.*

	Türk Eğitim Sistemi	İran Eğitim Sistemi
Amaç	<ol style="list-style-type: none">1. Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak.2. Avrupa Birliği politikalarına uyum sağlamak.3. Öğrenciyi toplumsal yaşama hazırlamak.5. Parasız eğitim.6. Karma eğitim.	<ol style="list-style-type: none">1. Allah'a inanan çocuklar yetiştirmek.2. Sosyal bir eğitim sistemi sağlamak.3. Eğitim sisteminin verimliliğini yükseltmek.5. Parasız eğitim.6. Kız-erkek ayrı okullarda eğitim.
Yapı	<ol style="list-style-type: none">1. Kararlar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınmaktadır.2. Okul öncesi eğitim zorunlu değildir.3. Kesintili zorunlu eğitim uygulanmaktadır.4. İlköğretim, 4 yıl ilkökul, 4 yıl ortaokul biçiminde yapılmıştır.5. Lise 4 yıldır.6. Okul yapılanması 4+4+4 biçiminde, 12 yıllık zorunlu eğitim söz konusudur.	<ol style="list-style-type: none">1. Kararlar İran Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınmaktadır.2. Okul öncesi eğitim zorunlu değildir.3. Kesintili zorunlu eğitim uygulanmaktadır.4. İlköğretim, 6 yıl ilkökul (3+3) biçiminde yapılmıştır ve zorunludur.5. Ortaöğretim, alt orta öğretim ve üst orta öğretim (3+3) şeklindedir. Alt orta öğretim zorunludur. Üst orta öğretim zorunlu değildir.6. Okul yapılanması (3+3)(3+3) biçimindedir.
Süreç	<ol style="list-style-type: none">1. Merkezi, milli eğitim programı uygulanır.2. Öğretmenler kadroludur.3. Türkiye'de öğretmen yetiştiren yüksek öğretim kurumlarının başında Eğitim Fakülteleri, Mesleki Eğitim Fakülteleri ve Teknik Eğitim Fakülteleri gelmektedir. Bakanlık ihtiyaç duyulduğunda, pedagojik formasyon almış olmak koşuluyla, diğer yüksek öğretim kurumları mezunlarını da öğretmen olarak atamaktadır.4. 4 yıl ilkökul ve 4 yıl ortaokul bitirildikten sonra merkezî sınav yapılmaktadır.5. 12 yıllık zorunlu eğitimin sonunda merkezî sınava girilir ve alınan puana göre üniversiteye yerleşilir.6. İlk, orta ve yükseköğretim, devlet kaynakları aracılığıyla merkezden finanse edilmektedir.	<ol style="list-style-type: none">1. Merkezi, milli eğitim programı uygulanır.2. Öğretmenler kadroludur.3. İlkokul öğretmenleri ve Rehberlik kademesi öğretmenleri Milli Eğitim Bakanlığı himayesinde çeşitli enstitülerde öğrenim görmektedirler. Ortaöğretim öğretmenleri, Kültür ve Yüksek Öğretim Bakanlığının yetkisi altında olan üniversitelerde eğitim görmektedirler. Kırsal bölgelerdeki öğretmen eksikliğinden dolayı Milli Eğitim Bakanlığı kırsal bölgelerde çalışacak olan öğretmenleri yetiştirmek üzere özel enstitüler açmıştır.4. 6.sınıfın sonunda ülke genelinde merkezî bir sınav yapılmaktadır.5. Liseyi bitiren öğrenciler 1 yıllık hazırlık döneminin ardından merkezî sınavda gösterdikleri başarıya göre üniversiteye yerleşirler.6. İlk, orta ve yükseköğretim, devlet kaynakları aracılığıyla merkezden finanse edilmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Türk ve İran Eğitim Sistemlerinde herkesin eğitim görmesi amaçlanmıştır. Türk Eğitim Sisteminde, öğrenciyi toplumsal yaşama hazırlamak amaçlanırken İran Eğitim Sisteminde, Allah'a inanan çocuklar yetiştirmek birincil amaçtır. Türk Eğitim Sisteminde, Avrupa Birliği politikalarına uyum sağlamak öncelikli iken İran Eğitim Sisteminde, ülkede ve İslam bölgesinde eğitimde yüksek hedeflere ulaşmak amaçlanır. Türk Eğitim Sisteminde karma eğitim uygulaması mevcut iken İran Eğitim sisteminde kız ve erkek öğrenciler farklı okullarda öğrenim görmektedirler. UNESCO (2004) verileri incelendiğinde İran'ın okullaşma oranı artırmak ve cinsiyet eşitsizliğini gidermek amacıyla gerçekleştirdiği hükümet politikalarında başarılı olduğu söylenebilir. İran'da ilköğretim çağı çocuklarda okullaşma oranı 1990 yılında %85 iken 2002 yılında bu oran %97'ye yükselmiştir. Aynı şekilde kız çocuklarının okullaşma oranı 1990 yılında %79.2 iken 2002 yılında bu oran %93.1'e yükselmiştir.

İki ülkede eğitim parasızdır. İki ülkede de eğitimde karma finansman anlayışı vardır. Bir başka ifadeyle eğitime devletin yanı sıra, özel sektör, gönüllü kuruluşlar ve yararlananlar mâli katkı sağlamaktadır. Ancak iki ülkede de bu karma anlayışın içinde en büyük finansör devlettir. Eğitime yapılan harcamaların GSYİH'ye oranı İran'da 2007- 2012 yılları arasında ortalama %4,3 iken Türkiye'de aynı yılların ortalamasına göre bu değer %3,4'dür. AB ülkelerinde ise bu değer ortalama %5,4'dür. Dolayısıyla iki ülkede de bu değerlerin birçok dünya ülkesine göre düşük düzeyde kaldığı söylenebilir (Karakul, 2014).

Türk ve İran Eğitim Sistemlerini yapı boyutunda karşılaştırdığımızda, Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) eğitimden sorumlu iken İran'da Eğitim ve Öğretim Bakanlığı sorumludur. Her iki ülkede de yetkilerin merkezde toplandığı hiyerarşik bir yapılanma bulunmaktadır. Balcı'ya göre (2006, 253) aşırı hiyerarşi, emir zinciri ve emir ilkeleri ile düşünüldüğünde taşra birimleri ve okullarda sorunların çözülmesi çok fazla zaman almasına neden olmaktadır. Çünkü her şey merkezin onayını gerektirmektedir. Eğitim sistemlerinin, merkeziyetçi olmayan "yönetimde yerelleşme" yaklaşımıyla örgütlenmesinin işlevselselciği arttıracığı, hantallığı ortadan kaldıracığı ve daha çağdaş olacağı düşüncesinin yanında yerel ve taşra birimlerine hangi işlev ve uygulama alanlarında yetki ve sorumluluk yükleneceği ve sakıncaları konusunda çekinceler olduğu araştırmalarda belirtilmektedir (Kıran, 2001, Çınkır, 2002, Balcı, 2006 ve Kurt, 2006).

Her iki ülkede 2012-2013 eğitim-öğretim yılında eğitim sistemlerini değiştirmişlerdir. 2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren Türk Eğitim Sisteminde okul yapılanması (4+4+4) biçiminde, İran Eğitim Sisteminde ise yapılanma ilköğretim (3+3) ve Lise (3+3) şeklindedir. Her iki ülkenin eğitim sistemlerinin sıkça değiştiği söylenebilir. Her iki ülkede 12 yıl eğitim süresi zorunlu ve parasız olup okul öncesi eğitim zorunlu değildir.

Türk ve İran Eğitim Sistemlerini süreç boyutunda karşılaştırdığımızda, iki ülkede de merkezi milli eğitim programı uygulamaktadır. İki ülkede de öğretmenler kadrolu olarak çalışmaktadır. Türkiye'de öğretmen yetiştiren yüksek öğretim kurumlarının başında Eğitim Fakülteleri, Meslekî Eğitim Fakülteleri ve Teknik Eğitim Fakülteleri gelmektedir. Bakanlık ihtiyaç duyulduğunda, pedagojik formasyon almış olmak koşuluyla, diğer yüksek öğretim kurumları mezunlarını da öğretmen olarak atamaktadır. İran'da ise ilköğretim öğretmenleri ve rehberlik kademesi öğretmenleri Eğitim ve Öğretim Bakanlığı himayesinde çeşitli enstitülerde eğitilmektedirler. Ortaöğretim öğretmenleri, Kültür ve Yüksek Öğretim Bakanlığının yetkisi altında olan üniversitelerde eğitilmektedirler. Ayrıca İran'da Türkiye'dekinden farklı olarak kırsal bölgelerdeki öğretmen eksikliğinden dolayı Eğitim ve Öğretim Bakanlığı kırsal bölgelerde çalışacak olan öğretmenleri yetiştirmek üzere özel enstitüler açmıştır.

Finansman olarak da iki ülkenin ilk, orta ve yükseköğretimi, devlet kaynakları aracılığıyla merkezden finanse edilmektedir.

İki ülkenin öğretmen yetiştirme sistemleri incelendiğinde bazı farklılıkların olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’de, üniversiteler öğretmen yetiştirme görevini üstlenirken İran’da ilkökul ve ortaokullara öğretmen yetiştirme Eğitim ve Öğretim Bakanlığı himayesinde çeşitli enstitülerde gerçekleştirilmektedir. Ortaöğretim öğretmenleri ise Kültür ve Yüksek Öğretim Bakanlığı denetimi altındaki kurumlarda eğitim görmektedirler (Küçüköğlü, Taşkın, ve Akbar, 2014). İran’da öğretmenlere çok saygı duyulmakta olup öğretmenler haftasında bazı kurallara göre seçilen ve örnek olarak gösterilen 136 erkek 136 kadın öğretmene Tahran’da düzenlenen bir törende hediyeler ve takdirname belgesi devlet yetkilisi tarafından verilmektedir (UNESCO, 2011). Küçüköğlü, Taşkın, ve Akbar’ın (2014) Türk ve İranlı öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerinin karşılaştırmalı olarak incelendiği araştırmanın bulgularına göre, Türk ve İranlı öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ve öğretmenin sahip olması gereken özelliklerine ilişkin görüşleri farklılık göstermektedir. Türk öğretmen adayları öğretmenlik mesleğini ifade ederken daha çok mesleğin duygusal boyutuna ağırlık verirken, İranlı öğretmen adayları ise öğretmenlik mesleğinin kutsallığına değinmişlerdir.

Türk Eğitim Sisteminde, 8. Sınıfın sonunda merkezi bir sınav yapılırken İran’da 6. Sınıfın sonunda merkezi bir sınav yapılmaktadır. İki ülkede de üniversiteye girişte merkezi bir sınav yapılmaktadır. Türkiye’de 12 yıllık zorunlu eğitimin sonunda merkezi sınava girilir ve alınan puana göre üniversiteye yerleşilir. İran’da liseyi bitiren öğrenciler 1 yıllık hazırlık döneminin ardından ülke genelinde yapılan merkezi sınavda gösterdikleri başarıya göre üniversiteye yerleşirler. Her iki ülkede de merkezi sınavların önem taşıdığı söylenebilir. World Data On Education (2010/11) İran’da sınavla seçilen üstün yetenekli çocukların gittiği okul (NODET) devrimden sonra birkaç yıllığına kapatılıp daha sonra yeniden açılmıştır. Dünyanın önde gelen bazı bilim adamları arasında NODET mezunları bulunmaktadır. Her iki ülkede de merkezi sınavların büyük önem taşıdığı görülmektedir. Yılmaz ve Altınkurt’un (2011) öğretmen adayları ile yapmış oldukları araştırma sonuçlarına göre öğretmen adayları merkezi sınavların, öğrencilerin okula ilgisini azalttığını, okulları ikinci plana ittiğini, ezberci eğitime yönlendirerek eğitimin niteliğini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir.

Araştırma bulguları doğrultusunda dikkate alınması gereken öneriler ise şöyledir:

1. Her iki ülkenin de eğitime ayırmış oldukları bütçe oranlarının, gelişmiş ülkelerin bütçe oranlarına kıyasla daha düşük düzeyde olduğu bilinmektedir. Eğitime yapılan yatırımın en iyi yatırım olduğu ve eğitime ayrılan kaynağın yetersizliği durumunda eğitimin niteliğinin de olumsuz etkileyeceği düşünülerek her iki ülkenin de genel bütçeden eğitime ayırdıkları payı arttırmaları gerektiği söylenebilir.
2. Her iki ülkenin eğitim sistemlerinde, yetkilerin merkezde toplandığı hiyerarşik bir yapılanma söz konusudur. Yönetimde işlevselciliğin arttırılması, hantallığın ortadan kaldırılması amacıyla ülke şartlarına uygun gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra “ademi merkezietçi” bir yapılanmaya geçilebilir.
3. Her iki ülkenin eğitim sistemlerinin sıkça değiştiği görülmektedir. Eğitim sisteminde yaşanan bu değişiklikler başta kaynak israfına neden olmaktadır. Ayrıca bu değişiklikler, öğrenci ve ailelerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Eğitim sisteminde sık sık değişiklik yerine daha geleceği olan kurumsallaşmış uygulamalar devam ettirilmelidir.
4. İki ülkede öğrenciler arasında akademik başarıları yüksek olan öğrencilerin seçildiği sınavlar çok önem taşımaktadır. Bunun da öğrenciler ve aileler

arasında rekabetçi bir ortamın gelişmesine neden olduğu söylenebilir. Her iki ülkede de öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesi ile ilgili düzenlemelere öğrencilerin akademik başarılarının yanı sıra; sanat, spor ve sosyal alanlardaki başarılarının da değerlendirilmesini sağlayacak düzenlemeler getirilmelidir.

5. Türkiye-İran ilişkileri ortak tarih, kültür ve coğrafyanın oluşturduğu güçlü temellere dayanmaktadır. Uzun yıllar aynı coğrafyada yer alan iki komşu ülkenin kültürel, ticari ve eğitim alanlarında birbirlerini etkiledikleri bilinmektedir. Bu bağlamda komşu ülkeler olan Türkiye ve İran'ın eğitim sistemlerine ilişkin düzenlemelerde daha çok işbirliği yapmalarının her iki ülkenin de yararına olacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ahin, T. (2010). İran İslam Cumhuriyeti'nde devlet yapılanması. *Amme İdaresi Dergisi*, 43, 81-100.
- Aşık, M. O. (2006). 1851 Yılından günümüze İran eğitim sisteminin beklenmeyen sonuçları. *Sosyoloji Dergisi*, 16, 137-158.
- Balcı, A. (2007). Yeni paradigmlar öncülüğünde Türkiye eğitim sisteminin örgütlenmesi ve yönetimi, *Türk eğitim sisteminde yeni paradigma arayışları bildiriler kitabı* (ss. 249– 267). Ankara: Eğitim-Bir-Sen.
- Balcı, A. (2009). *Karşılaştırmalı eğitim sistemi*. (Ed. Ali Balcı). Pegem Akademi, Ankara.
- Çinkır, Ş. (2002). Eğitim Yönetiminde yerleşmenin üstünlükleri ve sakıncaları. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 8, 100-110.
- Deniz, O., ve Doğu, A. F. (2011). Türkiye-İran sınırı: Sınırın coğrafi durumu ve sınır köylerimizin sosyo-ekonomik yapıları. *Doğu Coğrafya Dergisi*. 13, 49-72.
- Education in Iran. (2001). <http://www.iranchamber.com> adresinden 14.02.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Education System in Iran. www.iran-embassy-oslo.no/.../educat.htm adresinden 05.02.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Ergun, M. (1985). Karşılaştırmalı Eğitim. <http://www.egitim.aku.edu.tr/kegitim.pdf> adresinden 12.01.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Karakul. A., K. (2014). İran ve Türkiye'de eğitim finansmanının karşılaştırılması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 31, 67-87.
- Kıran, H. (2001). Milli Eğitim Bakanlığı taşra örgütü yöneticilerinin eğitimde yerinden yönetime ilişkin tutumları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9,(9), 1-9.
- Kurt, T. (2006). Eğitim yönetiminde yerleşme eğilimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 14,(1), 61-72.
- Küçüköğlü, A., Taşkın, A. ve Akbar, S. (2014). İranlı ve Türk öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 51, 395-496.
- Nadim, P. (1996). İran Eğitim Sistemi: Bir değerlendirme. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 8, 153-165.
- Ness, D., Lin, C. (2015). International education: An encyclopedia of contemporary issues and systems. Routledge.

- MEB (2012). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı- 12 yıl zorunlu eğitim sorularcevaplar.,http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular2012/12Yil_Soru_Cevaplar.pdf
- MEB (2012). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı 12 yıl zorunlu eğitim sorular ve cevaplar. <http://www.meb.gov.tr/duyurular> adresinden 12.01.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Demirkasımoğlu, N. (2011). Türk Eğitim Sisteminde Bir Alt Sistem Olan Denetim Sisteminin Seçilmiş Bazı ülkelerin Denetim sistemleri ile Karşılaştırılması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (23), 39-40.
- Radmard, S. (2013). Kadınlar, yükseköğretim ve iş gücü piyasası: İran örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5, 82-92.
- Radmard, S. (2014). İran'ın mesleki ve teknik ortaöğretim okullarındaki sayısal gelişmeler. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2, 9-22.
- Tahran Ticaret Müşavirliği. (2015). İran İslam Cumhuriyeti Ülke Profili. www.ekonomi.gov.tr adresinden 11.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- UNESCO (2004a). The First Millennium Development Goals Report: Achievements and Challenges. Islamic Republic of Iran. www.undp.org adresinden 11.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- UNESCO (2004b). National Report of Iran in International Conference on Education. <http://www.ibe.unesco.org> 13.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- UNESCO (2011). World Data on Education 2010-2011. Islamic Republic of Iran.
- Iran's New Education System. (2012). www.youtube.com adresinden 10.02.2018 tarihinde erişilmiştir.
- World Bank (2005). The Islamic Republic of Iran Report on Public Financial Management, Procurement, and Expenditure Systems in Iran. <http://www.wds.worldbank.org> adresinden 08.02.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Yılmaz, K. ve Altinkurt, Y. (2011). Öğretmen adaylarının Türk eğitim sisteminin sorunlarına ilişkin sonuçları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 8, (1), 943-973.
- <http://www.irankulturevi.com> adresinden 10.02.2018 tarihinde erişilmiştir.
- <http://www.medu.ir> adresinden 09.02.2018 tarihinde erişilmiştir.